

Nr 173.

Av friherre **Fleming**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 323, med förslag till förordning angående handel med skattefri sprit m. m.*

Det förslag till förordning angående handel med skattefri sprit, som Kungl. Maj:t i proposition nr 323 förelagt riksdagen till antagande, innefattar ett statsmonopol å handeln med skattefri sprit. Sådan handel skulle sålunda få utövas allenast av statens sprithandelskommission eller av densamma antagna återförsäljare.

Förslaget är ägnat att väcka uppmärksamhet i vida kretsar icke så mycket genom sitt innehåll — ty monopoltanken å nu förevarande sammanhang är ju icke ny — utan fastmer med hänsyn till de omständigheter, under vilka förslaget blivit framlagt. Det torde nämligen vara allmänt bekant och finnes för övrigt även refererat i nu ifrågasvarande proposition, att den s. k. sulfitspritfrågan varit föremål för definitiva åtgärder från Kungl. Maj:ts sida så nyligen som i september månad föregående år. I det då offentliggjorda uttalandet till statsrådprotokollet av statsrådet Carleson anfördes bland annat, att statsrådet föranletts anmäla ärendet inför Kungl. Maj:t av den trängande nödvändigheten att inför den alltmer hotande bristen på flytande bränsle söka, så vitt på staten ankommer, få till stånd en omedelbar lösning av vad man i korthet kunde beteckna såsom sulfitspritfrågan. Beträffande förslagen om monopol anmärkte statsrådet, att det förhandenvarande materialet av uttalanden från representativa sammanslutningar inom näringslivet gäve det helhetsintrycket, att förslagen härom snarare vore ägnade att motverka än att befordra sulfitsprittfabrikationen. Under sådana förhållanden hade det gällt att undersöka, huruvida monopolet vore påkallat av andra och högre samhällsintressen än det, varom då vore fråga. I de förevarande förslagen inginge monopolet såsom ett led i

den kontroll över handeln med skattefri sprit, som avsåge att förebygga missbruk därav. Denna kontroll syntes emellertid lika verksamt kunna åstadkommas utan monopol som med sådant. I varje fall hade departementschefen av den förebragta motiveringen icke blivit övertygad därom, att en monopolanordning i och för kontrollen hade någon väsentlig betydelse. Oavsett dessa synpunkter hade departementschefen vid avstyrkandet av statsmonopolförslagen låtit bestämma sig av den uppfattningen, att statsmonopol i regel icke borde tillgripas i andra fall, än där fiskaliska intressen påkallade dess genomförande. Även om icke sådant intresse vid monolets införande förelåge, skulle i allt fall ett monopol i sig självt, såsom uteslutande konkurrens, innebära en fara eller frestelse till en prisförhöjning, som naturligtvis från statens sida icke borde befordras annat än då synnerligen vägande skäl förefunnos. Å andra sidan syntes, trots nämnda förhållande, den enskilde producenten icke i ett statsmonopol kunna för egen räkning se en sådan prisgaranti, att stimulansen till ökad produktion bleve lika stor som vid fri handel. De betänkligheter, som gjorde sig gällande, bleve så mycket mera vägande, som fråga vore om en nödvändighetsartikel, det flytande bränslet. Då därtill komme, att prisförhållandena å detta bränsle vore sådana, att utan statens mellankomst produktionen av sulfitsprit komme att stimuleras, blott en bestämd ordning för distributionen förelåge, vore det tydligt, att uppskov med sulfitspritfrågans slutliga ordnande från statens sida icke behövde eller borde äga rum på grund av dess ifrågasatta samband med statsmonopol på skattefri sprit.

Kungl. Maj:ts beslut i ämnet, som innefattades dels i förordning om ändrad lydelse av vissa delar av denatureringsförordningen, dels i kungörelsen angående försäljning av motorsprit, grundade sig i vad avsåg sulfitspritproduktionens befrämjande sålunda på ett av kommerskollegium framlagt förslag, medan beträffande kontrollsynpunkten, kontrollstyrelsens förslag, ehuru begränsat till motorspriten, i huvudsak blev vägledande.

Sett mot bakgrunden av vad sålunda förekommit, måste det verka övrigt, att Kungl. Maj:t blott ett halvt år senare funnit lämpligt upptaga frågan till förnyad behandling och därvid slå in på en väg, som tidigare stått som raka motsatsen till då beslutade åtgärder. Man kunde då förvänta, antingen att dessa åtgärder bevisats vara värdelösa för sitt avsedda ändamål, sulfitspritfabrikationens befrämjande, eller ock att nya och viktiga skäl tillkommit, vilka gjort det till ett oavvisligt behov att riva upp det tidigare beslutet utan att avvakta eller med bortseende från dess praktiska konsekvenser.

Ingendera av dessa grunder synes kunna utletas ur den framlagda propositionen. Tvärtom torde ifråga om sulfitspritproduktionens utveckling de utfärdade författningsbestämmelserna förmått åstadkomma en livaktighet, som bådat gott för vårt lands självförsörjning på detta för vårt nationella och ekonomiska oberoende så viktiga område. Medan under tiden 1909—1917 det sålunda funnits allenast tre sulfitspritfabriker, vartill under 1917 kommit ännu en, äro nu under uppförande icke mindre än ytterligare elva sådana, av vilka enligt vad som förmäles i propositionen fyra fabriker torde komma att igångsättas under den närmaste framtiden och de övriga synas bliva färdiga under loppet av innevarande år. Om också en god del av denna livaktighet torde få tillskrivas de nuvarande konjunkturerna på den inhemska brännoljemarknaden, lärer likvisst ingen kunna förneka, att avlyftandet av hotet om statsmonopol på handeln med sulfitsprit, som skedde genom utfärdandet av 1917 års författningar, i hög grad medverkat till att stimulera den enskilda företagsarbeten på detta område. Med kännedom om statsmonopolets förmåga att lägga en död hand på näringslivets utveckling lärer man utan överdrift kunna påstå, att den angivna tillväxten av sulfitspritproduktionen icke skulle hava ägt rum, därest monopolförslaget i stället blivit realiserat. Att nu, sedan näringslivet på grundval av den en gång fattade ståndpunkten, vidtagit härav föranledda dispositioner, tillgripa det förut fruktade statsmonopolet torde icke vara ägnat att stärka det samarbete och förtroende mellan statsmakterna och det praktiska livets män, som från alla håll erkännes vara ett av de främsta medlen för upprätthållandet av statens ekonomiska oberoende.

Lika litet synes några nya skäl av sådan vikt hava tillkommit, att de kunnat berättiga till ett upprivande av den en gång lagda grunden för ett fortsatt fruktbringande arbete på nu ifrågavarande område av näringslivet. Gentemot den uppgivna nödvändigheten av att genom ett försäljningsmonopol åstadkomma nödig kontroll över handeln med skattefri sprit, står alltjämt den förut hävdade uppfattningen, att erforderlig kontroll kan ernås utan vidtagande av ett sådant ingripande i den fria utvecklingen. De farhågor för ett privat försäljningsmonopol, som gjorts gällande, synas med fog kunna gendrivas med den invändningen, att en trustbildning på detta lika litet som på andra områden behöver innebära en ohjälplig fara för konsumentintresset. Skulle utvecklingen tendera till missbruk av rätten till fri prisbildning lärer staten — oavsett statsmonopol — icke sakna medel att verksamt ingripa till konsumentintressets skydd. Monopolet kommer sannolikt att tjäna helt andra intressen.

Beträffande den principiella uppfattningen angående statsmonopolet, som gjorts gällande av departementschefen (sid. 58 i prop.), nämligen att monopolfrågan bör prövas med hänsyn till de föreliggande omständigheterna i varje särskilt fall och icke med förutfattad mening betraktas såsom en ytterlighetsåtgärd, torde med fog kunna anmärkas, att man vid en på nuvarande tidpunkt företagen prövning i fråga om den skattefria spriten och närmast sulfitspriten snarare bort hava kommit till det resultat, att monolet med hänsyn till produktionens upprätthållande för närvarande icke låter sig genomföras. Man borde med den av departementschefen angivna principiella uppfattningen hava kommit till den slutsatsen, att kontrollsynpunkten och konsumentintresset, ehuru visserligen betydande faktorer, dock under nu rådande förhållanden bort vika för det utomordentliga intresset utav att inom landet äga tillgång på en viktig förnödenhet, motorbränslet, ty då produktionen avstannar finnes likvisst intet, varken för kontroll eller konsumtion.

Det bör även uppmärksammas, att det ämbetsverk, som har till uppgift att företräda och främja handel och industri, nämligen kungl. kommerskollegium, så vitt av propositionen framgår, icke satts i tillfälle yttra sig angående den nya situation, som inträtt genom frågans upptagande till förnyad behandling. Propositionen bygger uteslutande på den uppfattning, som gjort sig gällande hos ett annat ämbetsverk, vilket alls icke har nyssnämnda uppgift utan huvudsakligen att bevaka fiskaliska intressen.

Med hänsyn härtill torde vara av intresse att mera utförligt än vad i propositionen finnes angivet taga del av vad kommerskollegium anfört i sitt utlåtande av den 27 augusti 1917, som låg till grund för Kungl. Maj:ts ovan omförmälda beslut i sulfitsprittillverkningsfrågan.

Kollegium erinrar till en början om det av kollegium i ämnet gjorda uttalandet i april 1915, då kollegium framlade resultaten av sin utredning angående sulfitsprittillverkningen. Kollegium var då icke främmande för tanken på ett monopol men förkastade likväl denna utväg av hänsyn till de allmänna skäl, som kunna anföras mot att utan tvingande nödvändighet skapa ett monopol på det industriella området och därigenom binda affärslivet i dess fria utveckling.

Kollegium övergick därefter till en granskning av de utav kontrollstyrelsen anförda skälen till förmån för statsmonopolet. Kontrollstyrelsen hade undersökt de intressen, vilka borde beaktas vid utformande av ett monopol, och hade därvid uppmärksammat sulfitsprittillverkningsfabrikanternas intresse av att erhålla skälig vinst å sin tillverkning och att kunna fortsätta densamma *åtminstone i samma omfattning som hittills.*

Härtill komme enligt kontrollstyrelsens uppfattning, ehuru mera i andra planet, ett intresse hos sulfitmaseindustrien här i landet att komma i tillfälle utnyttja sulfitluten till framställning av sulfitsprit. Gentemot denna kontrollstyrelsens uppfattning framställde kollegium vissa erinringar och betonade, att åstadkommande av en *omfattande* tillverkning av sulfitsprit vore ett statsintresse av största vikt. Från kontrollstyrelsens sida syntes icke blott denna fråga lämnats obeaktad, utan styrelsen hade icke heller skänkt tillbörlig uppmärksamhet åt det faktum, att det ej allenast vore ett privatekonomiskt intresse att kunna rationellt utnyttja den vid sulfitfabrikationen erhållna avfallsluten, utan att detta spörsmål ur flera synpunkter vore av utomordentlig betydelse för det allmänna. Kollegium erinrade vidare såsom belysande för monopolets inverkan på utvecklingen, att redan förslagen om monopol förmått lägga en hämsko på skapandet av nya sulfitfabriker. Därest monopolet skulle bli verklighet, torde man med stor sannolikhet kunna befara icke blott att — såsom kontrollstyrelsen förutsatt — tillverkningen komme att fortsätta åtminstone i samma omfattning som hittills, utan även att en tillbakagång måhända komme att äga rum.

Kollegium hade jämväl utförligt behandlat en fråga, som även i den nu framlagda propositionen tillmätts en betydelsefull roll, nämligen svenska cellulosaaföreningens ställning till monopoltanken. Cellulosaaföreningen hade såsom framgår av det i propositionen (s. 50, 51) återgivna referatet av föreningens yttrande angivit vissa förutsättningar, som ovillkorligen måste anses uppfyllda för att ett monopol ur sulfitspritindustriens synpunkt kunde anses välbetänkt. Detta yttrande hade av kontrollstyrelsen tagits till utgångspunkt för dess förslag om monopol. Kommerskollegium anmärkte likväl, att kollegium i motsats mot kontrollstyrelsen icke ansåg styrelsens monopolförslag fylla de angivna förutsättningarna. Kollegium åberopade härutinnan följande uttalande av Sveriges Industriförbund, vartill kollegium i sak anslöt sig.

»Under trycket av den förlamande osäkerhet, om vilka åtgärder beträffande handeln med denaturerad sprit, som kunna komma att av statsmakterna antagas, och i känslan av att den för upparbetandet av en sulfitspritindustri mest gynnsamma tiden förrann utan att utnyttjas, har man även att se den av svenska cellulosaaföreningen till kungl. kontrollstyrelsen ställda skrivelsen av 7 oktober 1916. Denna skrivelse, som i själva verket innehåller en synnerligen skarp kritik av monopoltanken, har dock av kontrollstyrelsen tolkats som ett tillstyrkande av statsmonopol därför, att cellulosaaföreningen anser monopolet genomförbart 'endast under den förutsättningen, att nykterhetskommitténs upp-

slag utvecklats därhän, att institutionen kan träffa ett flerårigt avtal angående en på förhand fixerad kvantitet, som till fastställt pris årligen finge levereras av fabrikena' och anför föreningen vidare att en dylik åtgärd endast är möjlig under förutsättning av att samtidigt statsmonopol å brännolja införes.

Att ett sådant uttalande kan av kontrollstyrelsen framföras som ett tillstyrkande av ett monopol av kontrollstyrelsens typ och användas som argument för att föra denna tanke vidare, synes förbundet oförklarligt.

Ett statsmonopol av cellulosaforeningens typ, där monolets införande blir beroende av, huruvida sulfitsprittfabrikanterna bliva tillfredsställda med försäljningsvillkoren eller ej, torde knappast vara från statens sida antagbart. Ett statsmonopol åter av kontrollstyrelsens typ, där försäljningsvillkoren bestämmas av den redan förverkligade monopolinstitutionen, har av cellulosaforeningen avböjts ty såsom cellulosaforeningen anført redan om nykterhetskommitténs förslag 'industrien skulle icke finna någon trygghet varken för tillräckligt stor avsättning eller för antagliga priser och skulle således icke våga företaga de kostbara nyanläggningarna'.»

Beträffande kommerskollegii uttalanden om monolet ur affärsteknisk synpunkt kan jag inskränka mig till en hänvisning till propositionen (s. 56, 57). De av departementschefen i denna punkt angivna synpunkterna (s. 65) särskilt i fråga om spritmonolets samband med monopol å importen av brännolja torde kunna betraktas såsom belysande för de ovissa förhållanden, i vilka vi skulle komma att försättas genom det ifrågasatta monolet. Oförutsedda växlingar i prisen å brännolja skulle sålunda kunna tvinga staten att till skydd för monolet vidtaga åtgärder, vilkas räckvidd åtminstone för närvarande icke står att överblicka. Lämpligheten av att på sådant sätt och särskilt under de nu rådande förhållandena på det handelspolitiska området hindra statens handlingsfrihet, torde kunna starkt ifrågasättas.

Under åberopande av vad sålunda anförts, får jag vördsamt hemställa,

att Kungl. Maj:ts nu föreliggande förslag angående handeln med skattefri sprit m. m. icke må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 4 maj 1918.

Herman Fleming.